

REISVERSLAG VAN EEN VLUCHT VOORUIT

Gebrek is een groot woord van Nina Polak

Harry Mulisch keerde zich in 1961 tegen de psychologie. In de poëtische bundeling *Voer voor psychologen* wees hij de verklaringen af die zielenkniipers aanvoerden voor het gedrag van de mens. De schrijver wilde meer ruimte voor de paradox, de mythe en het mysterie. Uit *Gebrek is een groot woord*, de tweede roman van Nina Polak, spreekt een andersoortig protest tegen deterministische psychologische modellen. In tegenstelling tot Mulisch biedt Polak niet meteen een alternatief voor de zielkunde; ze gaat veeleer voorbij aan de klassieke evaluaties van bepaalde mentale fenomenen. Polak heeft het over de mogelijkheden van onthechting, iets wat meestal als een kwalijke geesteshouding wordt afgeschreven.

De verteller in *Gebrek is een groot woord* heet Nynke Nauta – “Ze noemen me Skip”, verduidelijkt ze aan het begin. De bijna dertigjarige verdient de kost met zeilen: ze navigeert luxevaartuigen tussen exotische havens, zodat hun goeude eigenaars zonder zorgen kunnen zonnebaden op de voorplecht. Skip vertelt in een vinnige, directe stijl. Die stijl lijkt op het eerste gezicht anti-intellectualistisch (“wij dobberen hier in de gierende stroom rond zo’n kutfjord, dertig uur regen en kolkende massa achter de rug”), maar haar relaas is doorspekt met verwijzingen naar klassieken als Tsjechov, Ibsen en Shakespeare.

Aan het begin van het boek is het zeven jaar geleden dat Skip haar geboortestad Amsterdam heeft bezocht. Kort na de dood van haar moeder is ze vertrokken en al die tijd heeft ze haar vrienden niet gezien. Zelfs de Zeno’s, het gezin waarbij ze een tijdlang inwoonde, heeft ze links laten liggen. Bij een tussenstop in Cannes komt dat verleden ongevraagd weer aankloppen. De Zeno’s, die er op vakantie zijn, zien Skip lopen, nemen contact op en overtuigen haar om weer bij hen in te trekken. Wanneer Skip ook nog een affaire met haar ex-vriend Borg begint, lijkt ze weer met beide benen in haar oude leven te staan.

Dit zou de inzet kunnen zijn van een klefverhaal over een zelfstandige jonge vrouw die moet kiezen tussen geborgenheid en het grote avontuur. Polak romantiseert die tegenstelling echter niet. Ze laat enerzijds de oppervlakkige leegte van Skips bestaan

Nina Polak © Bob Bronshoff

op zee zien: Lood, haar kapitein, zorgt wel voor zijn matroos, maar daar komt geen blijvend engagement bij kijken, noch een uitgebreide uitwisseling van gedachten of ervaringen. Anderzijds schildert Polak in zorgvuldige observaties en subtiele scènes de beklemming van Skips Amsterdamse omgeving: de zeilster wordt door haar eigen vrienden voortdurend beoordeeld, verkeerd begrepen en gedwongen om aan allerlei verwachtingen te voldoen.

Het klassenverschil tussen Skip en de mensen met wie ze een nauwe band heeft, compliceert dat alles nog. In tegenstelling tot de rijke Zeno’s groeide Skip op in een achterbuurt, “waar manke duiven patat prikken”, en kende ze haar vader niet. Ze maakte bovendien haar studies niet af. Door dat contrast in privileges en kennis sluipt er geregeld een zekere vernedering in Skips contacten met anderen. In ruil voor hun gastvrijheid laten de Zeno’s bijvoorbeeld na Skips privacy te respecteren en wanneer het hen even niet goed uitkomt, vragen ze haar hun huis te verlaten. Ook in Skips liefdesrelatie speelt een zekere ongelijkheid. De hoogopgeleide Borg plakt

bijvoorbeeld allerlei psychologische concepten op Skips reisdrang. Hij analyseert haar persoonlijke levenskeuzes op die manier als een probleem, zonder dat zij er een verklaring met eenzelfde theoretische rigueur tegenover kan zetten.

Borg baseert zich klaarblijkelijk vooral op de hechtingtheorie (“Hij gebruikte het woord ‘hechting’ als wapen in ruzies, wierp het op me af als een ninjaster. Hechtinggg! Zoef!”). Volgens die geconstateerde leer zouden de eerste tien levensjaren van mensen cruciaal zijn voor de manier waarop ze zich in hun verdere levens tot anderen kunnen verhouden. De samenvattingen die op het internet te vinden zijn, presenteren twee netjes afgelijnde categorieën. Individuen die een betrouwbare verzorger in de buurt hadden tijdens hun jonge jaren zijn hoogstwaarschijnlijk veilig gehecht en zitten in de uitverkoren groep: zij kunnen stabiele banden opbouwen met anderen en beschikken over een basisvertrouwen in het leven. Mensen met meer pech – een afstandelijke moeder, een afwezige vader, te veel betutteling – komen in het ongelukkige hokje van de onveilige hechting terecht. De subcategorie van de vermijdende hechting lijkt geknipt voor Skip: mensen met die mentale huishouding zijn in buitensporige mate op exploreren gericht en tonen niet dat ze iemand nodig hebben, om vroegere teleurstellingen niet opnieuw te hoeven beleven.

Gebrek is een groot woord ontkent niet alleen de impact van hechting, maar relateert ook de zwart-witte opdeling in categorieën en de eenzijdig positieve of negatieve evaluatie die ermee verbonden wordt. Polak belicht in haar fictionele verhaal hoe specifieke mensen omgaan met hun affectieve bagage, hoe ze overlevingsstrategieën ontwikkelen en daarbij noodzakelijkerwijs botsen met anderen. Niet alleen Skips perspectief komt daarbij aan bod. Het boek bevat ook een romanfragment dat door haar vriend Borg werd geschreven, waarin die de “wreedheid” van Skips beslissingen thematiseert. Skip praat ook geregeld met Juda, de zeventienjarige zoon van de Zeno’s. Het maatschappelijke engagement van deze zelfverzekerde millennial wringt

met de band die hij met zijn moeder Mascha heeft. Zij is enorm bang dat zijn veganistische dieet en zijn moraliserende ernst zelfdestructief zijn, maar die bemoeienissen aanvaardt Juda aanvankelijk niet. Dat is ook niet nodig, want de jongen heeft een uitnodiging op zak om in Silicon Valley zijn virtuele *storyplatform* verder te ontwikkelen, ver weg van zijn ouders. Aan het eind van het boek beslist hij echter om in Amsterdam te blijven: hij valt voor het (financiële) comfort en de bescherming die moeder en vader Zeno onvoorwaardelijk bieden.

Skip heeft die mogelijkheid niet en kiest dan ook het ruime sop. Polak zet daarmee een bekende plot op zijn kop: in klassieke avonturenverhalen trekken helden doorgaans weg uit hun vertrouwde omgeving om na een avontuurlijke tocht uiteindelijk weer veilig naar huis terug te keren. Skip leefde echter aan het begin van *Gebrek is een groot woord* al zeven jaar lang een nomadisch bestaan. Tijdens haar korte tussenstop “thuis” worstelt ze met de aantrekkingskracht van geborgenheid (zelf heeft ze het over “de griezeligste der wensen: dat dit geluk blijft”), maar daarna hervat ze haar reizen. Die omgedraaide plot blijft natuurlijk behoorlijk eenvoudig (eigenlijk krijgt het element “thuis” gewoon een nieuwe invulling) en de vaarmetaforiek ligt er misschien wat te dik bovenop, maar naar mijn gevoel is ze niet onelegant. Polak geeft de ingebakken drang naar gesloten verhalen zo een plaats, terwijl ze die tegelijkertijd uitdaagt. De beslissingen waarmee dit boek eindigt, bieden immers een zekere opening: ondanks de blijvende banden kan Skip nog meerdere kanten uit.

Gebrek is een groot woord is daarmee een erg hedendaags boek: niet buitenissig complex, niet wereldvreemd virtueel, maar wel genuanceerd, actueel en daardoor krachtig.

LIESELOT DE TAEYE

NINA POLAK, *Gebrek is een groot woord*, Prometheus, Amsterdam, 2018, 240 p.